

Les mines de ferro de la vall de la Llentillà (Canigó)

Jaume Taurinyà,
batlle de Vallestàvia
i vicepresident del
sindicat de municipis
"Canigó grand site"

Us parlaré del ferro del terme de la vall de la Llentillà. La Llentillà, aquesta riera que passa sota el pont –això és el pont vell de Vallestàvia– (imatge 1), aquest riu, sempre ha servit a totes les activitats humanes, sigui per regar els camps o per fer funcionar les fargues i els molins.

Aquesta vall és una vall una mica desconeguda. La vall de la Rojà o la vall del Cadí o del Tet, són més conegudes que aquesta. Però és la sola vall del Canigó que es veu des de la Plana. La part alta de la vall és aquesta (imatge 2). Tenim el cim del Canigó aquí; el Barbet, el Roc Negre, aquí, i la font de la Llentillà és aquí. Llavors baixa cap a l'est i després gira cap a la Tet, fins aquí entre dues carenes, i s'amaga. Aquí és ben amagada. És una vall que té una història molt llarga i podem dir que fa més de dos mil anys que la gent hi ha treballat.

En aquesta vall hi ha dos pobles petits, Vallestàvia (imatge 3) i Vallmanya (imatge 4). Faig una mica de publicitat per Vallestàvia. El poble de Vallestàvia és una vall que és molt tancada. Té vessants molt forts i les cases són agafades a la penya aquí i hi ha camps a la vora de la riera per fer agricultura.

1. Pont vell de Vallestàvia

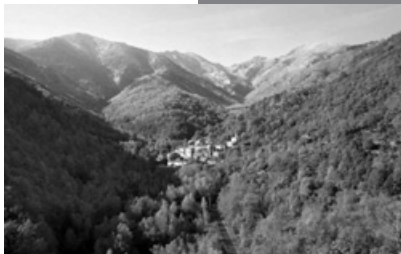

2. Vall de la Llentillà

3. Vallestàvia

4. Vallmanya

La segona és Vallmanya, aquí. Allò d'aquí és el cim de la vall que hem vist. Vallmanya és aquí. La vall és un xic més ampla.

Aquests dos pobles han tingut una història sempre vinculada al ferro. Hi havia tal manera de treball que al segle XIX hi van comptar fins a 400 habitants cada un. Vuit-cents habitants en aquesta vall. Ara hem tornat a pujar una mica. Ara sem només 150 a viure aquí.

Aquí tenim la riera, que és aquí (imatge 5). El Canigó, per situar tot això. Com a altres parts del Canigó, el ferro s'ha instal·lat aquí. Tenim cinc jaciments. Hi ha Vallestàvia aquí i Vallmanya aquí. Hi ha cinc jaciments aquí i n'hi ha cinc a Vallmanya. Tot això era conegut pels romans, fa més de dos mil anys. A més, hem trobat un bocí de carbó que data del segle VI abans de Crist. El ferro sempre ha comptat en aquesta vall.

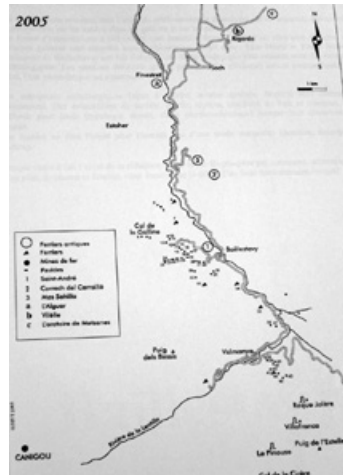
Aquí hi ha un jaciment, el jaciment de la Coma. Després hi ha el Mas Morer, la Pena Blanca (imatge 6). Aquí Ramolleres. Aquí, cap allà, això és Vallestàvia. A Vallmanya en tenim dues aquí, sent Sant Vicenç, la Rabassa i la més coneguda, La Pinosa, amb Verro Casalea i Vilafranca.

Tot això, a tot arreu de la vall hi havia ferro. Els romans se'n van servir i tenim rastres perquè han deixat dipòsit d'escòries. Escòries que els raïns de ferro, era el que quedava, era la ganga del mineral que havia fos en els forns.

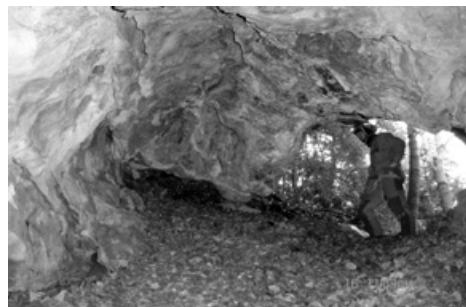
Doncs aquí a Sant Andreu de Vallestàvia, sota l'església romànica hi ha més de 20.000 m³ d'escòries.

En tenim també aquí al Camp de Carraix i aquí al Mas de Sahillà i se pot trobar escòries per tot arreu. Hi havia forns. De moment es feien forns petits. Però aquí va ser un moment de tot això industrial. Això va ser a l'antiguitat. Després a l'edat mitjana hi havia tres fargues a la vall. Una a Vallmanya i dues a Vallestàvia, i una altra encara a la vall de Llec, que és un afluent de la Llentillà. Aquestes fargues van funcionar fins a final del segle XIX. L'última que va tancar era la farga de Llec i era alimentada pel ferro de la vall de la Llentillà. Doncs aquí era un moment on hi havia força treball, perquè una farga podia aplegar, podia fer viure cent o més de cent persones, és aquí que els pobles eren més grossos que ara.

Quan totes aquestes fargues van tancar, perquè van fer el forn de Rià i va caldre continuar l'explotació, però aquesta explotació anava a França i en un moment donat va costar

5. Plànol de la Llentillà

6. La Pena Blanca

massa i totes aquestes mines van tancar. La primera, Ramolleres el 1920; la Pinosa, el 1931, i la Coma, és l'última del Conflent, el 1969.

Doncs aquí des del 1969 no s'hi ha fet cap explotació, però encara queda força ferro.

Va ser explotat. Costava, però era un ferro que tenia una molt bona qualitat. Arreu del Canigó és conegut per això, perquè era ric de 40 a 60% de ferro.

Que queda d'aquestes activitats incloses al ferro? Hi ha, com he dit, dipòsit d'escòries. Hi ha, tenim també documents, arxius, i tot el que hi ha, tot el que queda al terreny, al territori.

Aquí teniu una de les primeres explotacions. És un pou. Se'n diu la Penya Blanca (imatge 7). En aquestes primeres explotacions ho feien només amb una punterola, un pic petit. Tenien mal a foradar. Començaven arran de terra i s'enfonsaven seguint, tot seguint el filó. Això donava problemes perquè calia tornar a pujar al cim, a la carena.

Després van fer galeries planeres, per fer circular vagonetes. Doncs anava millor. Aquí a la vall del Llentillà en tenim més de cinquanta. Això doncs és un patrimoni molt important.

Tenim material també que queda. Això és una roda de telefèric (imatge 8). Hi ha vies. Hi ha vagonetes també. I també edificis.

I aquí és el més impressionant pels que no ho coneixen. Era un poble de minaires al territori de Vallmanya. Se'n deia la Pinosa (imatge 9) i aquí hi han viscut més de cent persones tot l'any de 1906 a 1931. Això és molt preciós.

A més, a l'entorn hi ha estructures, hi ha vies de ferrocarril, hi ha tramuges, hi ha restes de telefèric, etcètera. Hi ha altres edificis també (imatge 10).

Això surt de Vallestàvia. Eren forns per calcinar la mena. És a dir, que sigui més lleugera per transportar. No feien ferro amb això. Feien evaporar l'aigua del mineral o del carbó, i pesava menys. Era un mineral especial que es deia, que es diu, el carbonat. Doncs això és el que queda a la nostra muntanya.

7. La Penya Blanca

8. Roda de telefèric

9. La Pinosa

10. La Pinosa

Tot això és negat per la vegetació. Però nosaltres considerem que és un passat que cal conservar. Un patrimoni que cal conservar. Una memòria del treball dels nostres avantpassats que cal transmetre. Per això fem itineraris. Hi ha una exposició a Vallestàvia i una a Vallmanya també. A més, mirem de fer animacions. Hem trobat, gràcies a universitaris de Bordeus, un procés per treure el mineral i fer ferro. És el procés que empraven els romans al segle II o III abans de Crist. Cada any fem una petita festa a l'entorn del ferro, amb un forn que fem al terme de Vallestàvia (imatge 11).

11. Animació actual recordant el procés d'extracció del ferro

El carbó que crema la mena, el mineral, és un carbó que fem a la Bastida amb llenya de la vall, i el mineral ve de les mines de Vallestàvia. Potser qui sap si un dia en tornarem a fer com els romans. Doncs tenim aquest projecte per al futur de Vallestàvia.